

УДК 338.48

Вітер О.М.*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри економіки і маркетингу
Львівського інституту економіки і туризму***Килин О.В.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки і маркетингу
Львівського інституту економіки і туризму*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF TOURISM IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано стан та динаміку показників туристичної галузі. Розглянуто тенденції внутрішнього, в'їзного та виїзного туристичного потоку України за напрямками та метою відвідувань. Досліджено кількість реалізованих путівок суб'єктами туристичної діяльності та доходи від їх реалізації. Показані перспективи розвитку туристичної галузі в Україні.

Ключові слова: туристична діяльність, туристична індустрія, туристичні потоки, туристична галузь, внутрішній туризм, в'їзний туризм, виїзний туризм, суб'єкти туристичної діяльності, доходи від туризму.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы состояние и динамика показателей туристической отрасли. Рассмотрены тенденции внутреннего, въездного и выездного туристического потока Украины по направлениям и цели посещения. Исследованы количество реализованных путевок субъектами туристической деятельности и доходы от их реализации. Показаны перспективы развития туристической отрасли в Украине.

Ключевые слова: туристическая деятельность, туристическая индустрия, туристические потоки, туристическая отрасль, внутренний туризм, въездной туризм, выездной туризм, субъекты туристической деятельности, доходы от туризма.

ANNOTATION

The article reveals the essence of tourism and its impact on the economy. The state and dynamics of the tourism industry, such as trends in domestic, inbound and outbound tourist flow directions and Ukraine for the purpose of visits; the number of tickets sold subjects of tourist activity and income from their sale. Prospects of tourism development in Ukraine are showing.

Keywords: tourism activity, tourism industry, tourist flows, tourism, domestic tourism, inbound tourism, outbound tourism, subjects of tourism, tourism revenues.

Постановка проблеми. Туристичний бізнес став однією з найбільш динамічних галузей, що швидко набирає темпи у господарській діяльності країн світу. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації ООН (UNWTO) на її частку припадає 5% світового ВВП, 6% від загального обсягу експорту. Експерти відзначають, що в 2015 році попит на міжнародні подорожі був стабільним навіть на фоні сильних коливань курсів валют, падіння цін на нафту та інші сировинні продукти. Аналіз динаміки міжнародного туризму демонструє, що для країн Близького Сходу показники діяльності туристичної галузі зросли на 3%, у африканських країнах вони знизились на 3%, а найвищі темпи розвитку туризму спостерігалися в країнах Європи, Азіатсько-Тихоокеанського

регіону, Північної Америки та Південної Америки і склали в середньому 5% [4 с. 16–17].

Згідно з прогнозом UNWTO в 2016 році число міжнародних туристичних поїздок склало більше 1 млрд., а надходження від туризму досягнули більше 1,2 трлн. дол. США. Туризм здійснює величезний вплив на такі сектори господарства, як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання. Туристична індустрія сприяє збільшенню надходжень до бюджету, створенню нових робочих місць покращенню соціально-економічних показників території, де вона розвивається. Її визначальна роль полягає не тільки у фінансовому вкладі, але й у стимулюванні інших супутніх галузей, які виконують як допоміжну, так і самостійну функції. На світовому ринку туристична галузь посідає лідируючі позиції, щороку зростає інвестиційний потік у її розвиток.

Незважаючи на світовий масштаб, туризм залишився регіональним і національним за змістовим наповненням. Ця галузь підтримує національні традиції, стимулює розвиток народних промислів. В багатьох країнах світу туризм розвивається як система, яка надає можливості для ознайомлення з культурою, звичаями, історією, релігійними і духовними цінностями відповідної держави та її народу, а також є джерелом збагачення національної економіки, сприяє диверсифікованості економіки. Ці фактори переконають у пріоритетності та важливості розвитку цієї сфери, тому досить актуальним залишається питання щодо вивчення сучасних тенденцій розвитку туризму. Цікавим є питання розвитку туристичної сфери в Україні, яка володіє величезним ресурсним потенціалом. В умовах жорсткої конкурентної боротьби на світовому туристичному ринку потрібно більш активно інформувати світ про Україну як країну привабливу та безпечну для туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження розвитку туристичної сфери в Україні висвітлюється в працях О.О. Бейдика, Л.С. Гринів, В.Г. Гуляєва, М.І. Долішнього, В.Ф. Кифяка, В.С. Кравціва, М.П. Маль-

ської, О.І. Мілашовської, М.П. Афанасьєва, О.О. Любіцева.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на велику кількість публікацій, в науковій літературі, як зарубіжній, так і вітчизняній, відсутні дослідження, що здійснюють достатньо глибокий аналіз туристичної діяльності України та характеристики сучасних тенденцій її розвитку.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану та динаміки показників туристичної галузі, тенденцій та перспектив його подальшого розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розвитку туризму Україна має величезний природний, різноманітний етнографічний, багатий історичний потенціал, вигідне географічне розташування, відносно невелику, але розвинену туристичну інфраструктуру [3]. Тільки курортні та рекреаційні території займають біля 17% всієї території країни.

Відповідно до прогнозу світових тенденцій розвитку туризму кількість міжнародних туристичних відвідувань України у 2030 році зросте до 1,8 мільярда. Тобто ми маємо велику й перспективну галузь, яка повинна розвиватися швидкими темпами з метою прийняття в Україні частини цього світового потоку туристів та забезпечення їм належного рівня послуг [6].

Аналіз динаміки видів та структури туризму за 2011–2015 роки показує, що в Україні найбільша питома вага припадає на виїзний туризм, до того ж його динаміка у структурі туристичних потоків зростає (табл. 1).

Станом на 2013 рік кількість виїзних туристів зростає на 98,6% порівняно з 2011 роком, однак подальший аналіз демонструє спадну динаміку. Цей процес викликаний чинниками економічного та соціально-політичного характеру. Проблеми розвитку туристичної галузі зумовлені також неефективністю використання всіх видів туристичних ресурсів та недосконалістю комплексного розвитку туристичної інфраструктури. Значний вплив на туристичний ринок здійснюють коливання курсів євро та долара, оскільки ціни на туристичні продукти часто наведені у валюті. Зміна валютних курсів вносить нестабільність в національний туристичний ринок та вимагає перерахунку туроператорами вартості турів, що викликає негативне ставлення туристів до національних компаній і знижує попит на подорожі закордон.

Значну частку у структурі туристичних потоків займає внутрішній туризм. Питома вага внутрішнього туризму залишається відносно стабільною. Однак порівняно з 2012 роком внутрішні туристичні потоки 2015 року зменшились майже вдвічі.

Таблиця 1

Види та структура туризму в Україні за 2011–2015 роки

Види туризму	2011 рік		2012 рік		2013 рік		2014 рік		2015 рік	
	Кількість туристів	Питома вага, %	Кількість туристів	Питома вага, %	Кількість туристів	Питома вага, %	Кількість туристів	Питома вага, %	Кількість туристів	Питома вага, %
В'їзний	234 271	10,6	270 064	9,0	137 237	4,4	17 070	0,7	15 159	0,8
Виїзний	1 250 068	56,9	1 956 662	65,2	2 482 375	78,6	2 085 273	86,0	1 647 390	81,6
Внутрішній	715 638	32,5	773 970	25,8	537 546	17,0	322 746	13,3	357 027	17,6
Усього	2 199 977	100	3 000 696	100	3 157 158	100	2 425 089	100	2 019 576	100

Джерело: розраховано авторами за даними [5]

Таблиця 2

Розподіл туристів України за метою поїздки за 2011–2015 роки

Мета поїздки	2011 рік		2012 рік		2013 рік		2014 рік		2015 рік	
	Кількість туристів	Питома вага, %	Кількість туристів	Питома вага, %	Кількість туристів	Питома вага, %	Кількість туристів	Питома вага, %	Кількість туристів	Питома вага, %
Службова, ділова, навчання	96 935	4,4	188 474	6,2	190 123	6,0	149 313	6,2	183 656	8,8
Дозвілля, відпочинок	1 658 122	75,3	2 594 785	86,47	2 746 420	86,9	2 232 812	92,1	1 702 940	84,9
Лікування	173 092	7,8	142 126	4,7	68 291	2,1	29 177	1,2	36 439	1,7
Спортивний туризм	47 475	2,1	65 246	2,1	49 495	1,5	3 281	0,1	2 856	0,2
Спеціалізований туризм	3 843	0,2	8 549	0,2	9 763	0,3	272	0,01	1 225	0,1
Інші	20 507	0,9	11 516	0,3	93 066	2,9	10 234	0,39	92 460	4,4
Усього	2 199 977	100	3 000 696	100	3 157 168	100	2 425 089	100	2 019 576	100

Джерело: розраховано авторами за даними [5]

Незначну частину у структурі туристичних потоків займає в'їзний туризм, питома вага якого скоротилася з 10,6% у 2011 році до 0,8% у 2015 році. Значно скоротилась чисельність туристів, що відвідали Україну, а саме з 270 064 туристів у 2012 році до 15 159 у 2015 році [6].

У 2015 році Україна втратила близько 65% іноземних туристів, що, відповідно, зменшило находження до бюджету та показники зайнятості населення. Досить вагомим збитком зазнали туристична та супутні галузі України із втратою Криму та частини Донбасу.

Незначною є також частка туристичних послуг у структурі ВВП, а загальний обсяг валютних надходжень від туристичної діяльності є незадовільним.

Дослідження мотивації туристичних подорожей показало, що у 2015 році близько 85 зі 100 туристів за мету поїздки мали дозвілля та відпочинок. Така ж тенденція зберігалась протягом періоду, що аналізується. Незначну питому вагу займають туристи, метою яких є службові та ділові поїздки (8,8%). Решта туристів відвідують Україну з метою лікування, участі в спортивному та спеціалізованому туризмі (табл. 2).

Динаміка суб'єктів підприємницької діяльності на ринку туристичних послуг показана на рис. 1.

Кількісний аналіз суб'єктів підприємницької діяльності в галузі туризму за аналізований період свідчить про його негативну динаміку, хоча за період 2011–2013 років простежувалось

зростання чисельності суб'єктів туристичної діяльності (на 5,7%). Порівняно з 2011 роком загальна кількість суб'єктів туристичної діяльності України у 2015 році скоротилась з 5 346 до 3 182 (на 33,6%).

У 2015 році загальна кількість суб'єктів туристичної діяльності України була представлена 1 785 юридичними особами, з яких 500 туроператорів (28%) і 1 228 турагентів (68,8%). Крім того, 57 суб'єктів здійснювали екскурсійну діяльність. Решту суб'єктів туристичної діяльності становили фізичні особи-підприємці (1 397 осіб) [5].

Кількісну характеристику суб'єктів туристичної діяльності за регіонами на 2015 рік наведено в табл. 3.

На шість областей переважно західного регіону припадає 551 суб'єкт підприємницької діяльності, що становить 17,3% від загальної кількості діючих суб'єктів туристичної діяльності в Україні. Із них 287 юридичних осіб (16,1%) та 264 фізичні особи (18,9%). Лідруючі позиції в регіоні посідають Львівська та Івано-Франківська області, де знаходяться 221 та 83 суб'єкти туристичної діяльності відповідно. Невелика кількість суб'єктів туристичної діяльності Тернопільської та Рівненської областей не дали змогу посісти гідне місце в структурі єдиного ринку туристичних послуг в Україні, хоча ці регіони мають досить високу туристичну привабливість.

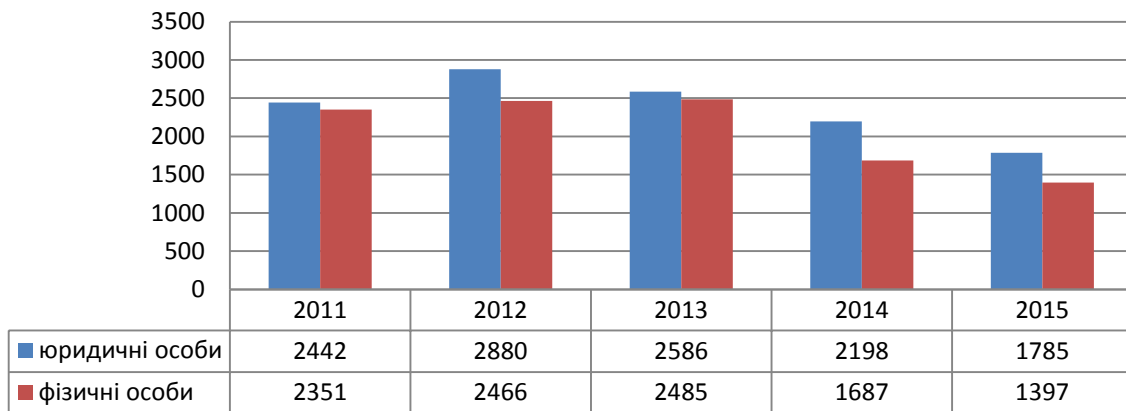

Рис. 1. Кількість суб'єктів туристичної діяльності України в 2011–2015 роках
Джерело: розраховано авторами за даними [5]

Таблиця 3
Кількість суб'єктів туристичної діяльності України за регіонами в 2015 році

Регіони	Усього		У тому числі			
	одиниць	питома вага, %	юридичні особи		фізичні особи	
			одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %
Україна загалом	3 182	100	1 785	100	1 397	100
Закарпатська область	67	2,1	37	2,0	30	2,1
Івано-Франківська область	83	2,6	40	2,2	43	3,1
Львівська область	221	6,9	137	2,6	84	6,0
Рівненська область	59	1,8	26	1,4	33	2,3
Тернопільська область	43	1,3	20	1,1	23	1,6
Хмельницька область	78	2,5	27	1,5	51	3,6

Джерело: розраховано авторами за даними [5]

Ринок туристичних послуг вимагає кваліфікованих фахівців. Одним із провідних навчальних закладів, що здійснює підготовку фахівців для сфери туризму у західному регіоні, є Львівський інститут економіки і туризму. Навчання здійснюється на трьох факультетах, які формують замкнений цикл підготовки фахівців туристичної індустрії. На кожному з факультетів проводиться підготовка студентів, які спроможні працювати у сфері підприємницької діяльності, вміють аналізувати та прогнозувати тенденції, що відбуваються на ринку туристичних послуг, мають хорошу економічну та менеджерську підготовку.

В інституті органічно поєднується підготовка фахівців економічного та туристичного спрямування, формується комплексне бачення процесів, які відбуваються у сфері економіки та туристичного бізнесу.

Середньооблікова кількість штатних працівників – суб'єктів туристичної діяльності загалом по Україні за 201–2015 роки показана в табл. 4.

Як бачимо, середньооблікова кількість штатних працівників – суб'єктів туристичної діяльності загалом по Україні за 2011–2015 роки зменшилась на 14,8%, зокрема в Закарпатській області вона зменшилась на 76,9%, Тернопільській – на 21,9%. Позитивним є збільшення

показника в інших досліджуваних областях України.

Аналіз середньооблікової кількості штатних працівників – суб'єктів туристичної діяльності у 2011–2015 роках засвідчує, що половина з них не мають вищої або середньої спеціальної освіти в галузі туризму. Більшість працюючих складають жінки (72%) до 30 років [5]. Отже, аналіз ринку праці туристичної індустрії засвідчує зацікавленість ринку у підготовці кваліфікованих фахівців.

Проаналізуємо кількість реалізованих путівок суб'єктами туристичної діяльності (рис. 2) і доходи, які отримали суб'єкти туристичної діяльності (рис. 3).

Аналіз динаміки реалізованих туристичних путівок засвідчує негативну динаміку. Найбільшу кількість туристичних путівок було реалізовано в 2011 році, а саме 2 535 765. Однак за аналізований період кількість реалізованих путівок зменшилась на 72,7%. Найбільшу кількість путівок було продано громадянам України для виїзду за кордон, а саме 62,7% в 2011 році та 76,5% в 2015 році. Позитивним можна вважати зростання внутрішнього туризму, проте світова фінансова та політична криза негативно вплинула на динаміку в'їзних потоків.

Однак існує певна суперечність між кількістю реалізованих путівок і доходом від реалізації

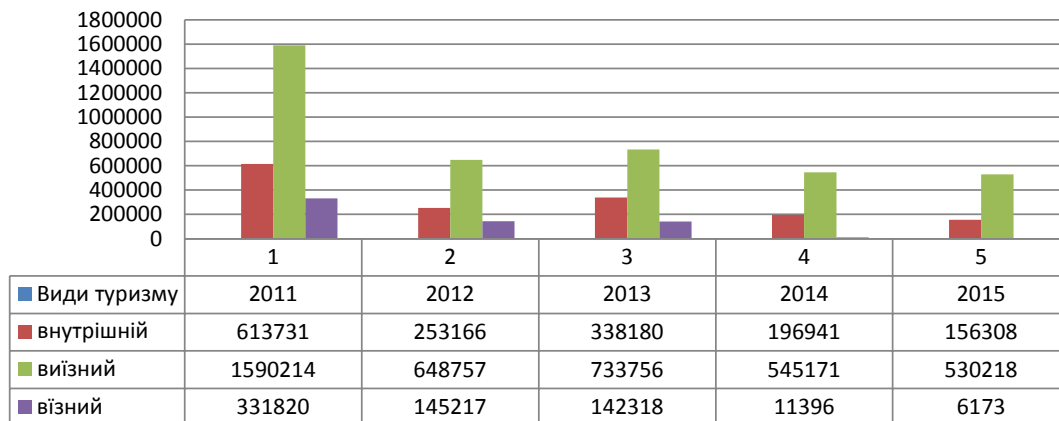

Рис. 2. Кількість реалізованих туристичних путівок в Україні за 2011–2015 роки
Джерело: розраховано авторами за даними [5]

Таблиця 4
Середньооблікова кількість штатних працівників – суб'єктів туристичної діяльності України в 2011–2015 роках за областями

	Усього					Мають вищу або середню спеціальну освіту в галузі туризму				
	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Україна	11 545	12 724	12 517	9 834	8 086	4 590	5 759	5 923	4 475	3 735
Закарпатська область	320	177	117	74	64	41	35	33	35	33
Івано-Франківська область	527	694	534	569	485	130	148	89	73	113
Львівська область	627	679	757	654	587	265	324	368	322	338
Рівненська область	68	76	73	59	52	38	42	34	26	20
Тернопільська область	71	64	74	56	44	42	37	46	34	17
Хмельницька область	86	102	112	91	85	37	42	61	43	28

Джерело: [5]

путівок. Дані 2015 року засвідчують обернену залежність: зменшення реалізованих путівок супроводжується зростанням доходу. Цей ефект пояснюється зростанням цін на внутрішньому ринку та значними коливаннями курсів євро та долара (оскільки ціни на туристичні продукти часто наведені у валюті). Отже, це свідчить про зростання номінального, а не реального доходу.

Найбільший дохід за роки, що аналізуються, припадає на Львівську та Хмельницьку області. Однак динаміка доходів Львівської області демонструє нестійку тенденцію. Порівняно з 2011 роком доходи від туристичної діяльності в 2014 році знизились на 88,2%, а в 2015 році номінальні доходи зросли порівняно з 2014 роком в 4,5 рази.

Найменші доходи від туристичної діяльності отримали Рівненська, Івано-Франківська та Тернопільська області відповідно.

Про туристичну привабливість окремих регіонів можна дізнатися з наукових публікацій. Недостатню роботу з надання туристичних послуг і, як наслідок, недоотримання доходів від підприємницької діяльності мають суб'єкти туристичної діяльності Тернопільської області. Тут переважають архітектурні пам'ятки та подієві ресурси; важливими природними туристичними ресурсами є об'єкти й території, що входять до складу національного природного парку «Дністровський каньйон». Тому пріоритетними напрямками є пізнавальний, археологічний, сакральний, фестивальний, екологічний, спортивний, зокрема екстремальний, види туризму. На особливу увагу тут заслуговують спелеоресурси, які використовуються для спелеотуризму. Територія Придністров'я має всі умови для розвитку сільського, «зеленого» туризму, зокрема для проживання в історичному середовищі, та екотуризму. Центрами замкового туризму є замки в селах, котрі належать до національного історично-архітектурного запо-

відника «Замки Тернопілля», і це лише невелика частка багатих туристичних ресурсів Тернопільщини. Між тим доходи Тернопільської області від продажу туристичного продукту склали у 2015 році тільки 0,08% від загальної суми отриманого доходу [5].

Туристичні пропозиції обмежені і не дають змогу повною мірою розкрити потенціал країни. Це зумовлено тим, що не кожна туристична фірма може собі дозволити запровадження інноваційних підходів та новітніх технологій. Такі процеси потребують підтримки з боку держави чи інвестицій. Органом, що регулює сферу туризму в Україні, з 2015 року є Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Більшість чинних програм розвитку туризму носять декларативний характер. Вони містять загальну інформацію про стан галузі, основні проблеми, наявний ресурсний потенціал. Отже, можемо з упевненістю сказати, що однією з проблем розвитку туризму в Україні є слабка державна підтримка галузі через запровадження законів та державних програм, а також недостатнє фінансування туристичної галузі з боку держави.

Найбільшою популярністю серед громадян України щодо вибору місця туристичних мандрювань користуються Австрія, Білорусь, Болгарія, Чехія, Греція, Ізраїль, Польща, Румунія, Російська Федерація, Об'єднані Арабські Емірати, Туреччина і Єгипет. З 2012 року кількість туристів, які виїжджають до таких країн, як Китай, Хорватія, Франція, Німеччина, Угорщина та Італія, значно скоротилася. Практично не є цікавими для українських туристів країни Азії, Близького Сходу та СНД [5].

Якщо розглянути динаміку показників привабливості України як туристичної держави для іноземних громадян, то можна зробити висновки, що основними споживачами туристського продукту є Білорусь, Польща, Росія, США, Велика Британія і Туреччина.

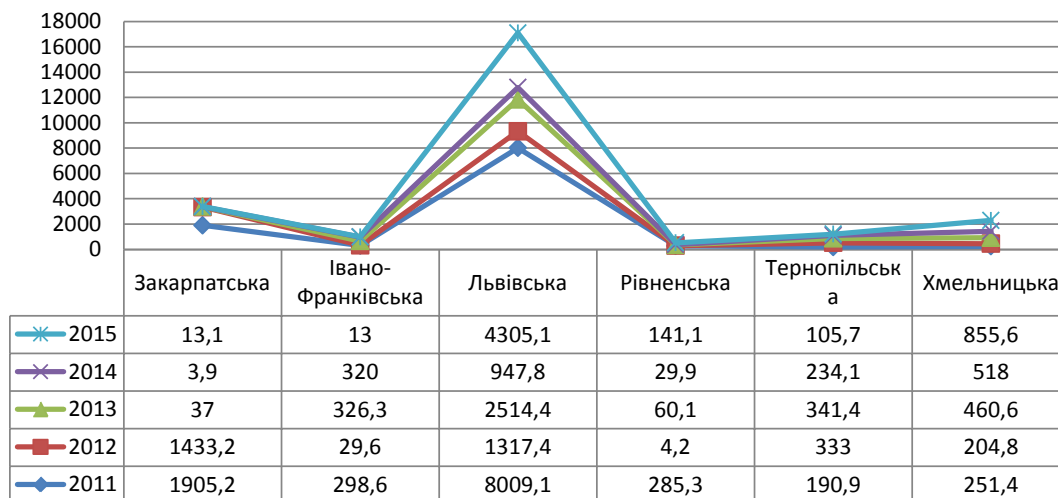

Рис. 3. Доходи, отримані суб'єктами туристичної діяльності за областями в 2011–2015 роках

Джерело: розраховано авторами за даними [5]

За результатами експертно-статистичної оцінки найпривабливішими областями України були такі регіони: Одеська, Запорізька та Львівська області [1]. З втратою Криму економіка України, зокрема туристична галузь, понесла досить вагомі втрати, як наслідок, матимуть негативні результати і супутні галузі.

Висновки. Україна має всі потенційні можливості для розвитку туристичної галузі як у напрямі відпочинку і оздоровлення, так і у напрямі підвищення інтелектуальних можливостей і культурного рівня людини. Все це можуть забезпечити унікальні природно-кліматичні, історичні, культурні та етнографічні ресурси.

Проте на сучасному етапі туристична галузь України знаходиться під впливом великої кількості негативних чинників, особливо це стосується нестабільної політичної та економічної ситуації в державі, недосконалого механізму державного регулювання туристичної галузі. Це приводить до гальмування інвестиційного клімату, належного фінансування, налагодження міжнародних зв'язків та розвитку туристичної індустрії загалом. Необхідно докласти усіх зусиль, щоб український туристичний ринок був інтегрований в міжнародний туристичний бізнес і зайняв гідні конкурентні позиції на світовому ринку.

Для цього необхідно підвищити якість та конкурентоспроможність туристичних послуг; впроваджувати гнучку візову політику; здійснювати реконструкцію та модернізацію туристичної інфраструктури; активізувати розвиток пріоритетних видів внутрішнього туризму; розширювати рекламу туристських послуг України за кордоном і підвищити її ефективність; удосконалити систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів сфери туризму; створювати умови для залучення інвестицій; поширювати інформацію щодо туристичного потенціалу України та її позитивного іміджу на міжнародному туристичному ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антошкіна Л.В. Програмно-цільовий підхід до управління регіональним розвитком туристичної сфери / Л.В. Антошкіна, Д.О. Стеченко // Вісник ДГТБ. – 2006. – № 10. – С. 93–98.
2. Папп В.В. Розвиток інфраструктури як важливого чинника активізації туризму в регіоні / В.В. Папп // Економіка та держава. – 2015. – № 9. – С. 23–27.
3. Савченко В.Ф. Роль держави у розвитку туристичної індустрії / В.Ф. Савченко, С.О. Стойка // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2013. – № 1. – С. 9–15.
4. Тищенко О.М. Особливості туристських кластерів як синтетичних утворень / О.М. Тищенко, Н.О. Петрова // Проблеми економіки. – 2009. – № 3. – С. 24–30.
5. Туристична діяльність в Україні: статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2016. – 76 с.
6. Ястремська О.О. Сучасні світові тенденції розвитку туризму / О.О. Ястремська // Проблеми економіки. – 2013. – № 1. – С. 22–27.